

УДК: 338.512-047.44:633/635

АНАЛІЗ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗНИЖЕННЯ

О.П. Петренко, Ю.В. Нестер

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

***Анотація.** В статті розглянуто сутність та значення витрат виробництва продукції рослинництва, досліджено елементи операційних витрат та їх структуру в рослинницькій галузі підприємств Одеської області та дослідного підприємства. Проаналізовано окупність витрат на виробництво продукції рослинництва та проведено факторний аналіз собівартості продукції, в ході якого виявлено резерви зниження собівартості. Серед основних джерел виявлено: скорочення витрат на її виробництво за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, економного використання сировини, матеріалів, електроенергії, палива, устаткування, скорочення непродуктивних витрат; збільшення обсягу виробництва за рахунок більш повного використання виробничих потужностей підприємства та збільшення врожайності сільськогосподарських культур.*

***Ключові слова:** собівартість, матеріальні витрати, інші операційні витрати, витрати на оплату праці, амортизація, відрахування на соціальні заходи, окупність витрат.*

Вступ. Собівартість продукції підприємства є найважливішим узагальнюючим показником економічної ефективності її виробництва. В ній відбиваються всі сторони господарської діяльності: ступінь технологічного оснащення виробництва та освоєння технологічних процесів; рівень організації виробництва і праці, ступінь використання виробничих потужностей; раціонального використання матеріальних і трудових ресурсів і інші умови і чинники, які характеризують виробничо-господарську діяльність. Від її рівня залежать результати діяльності підприємств, темпи розширеного виробництва. Зниження собівартості продукції сприяє збільшенню прибутку та підвищенню конкурентоспроможності. Таким чином, при постійному пошуку нових методів і факторів зниження собівартості продукції діяльність аграрних підприємств в Україні може вийти на новий, більш ефективний рівень функціонування.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблемою зниження витрат на виробництво та собівартості продукції рослинництва займалися такі вчені, як: Андрійчук В.Г., Савицька Г. В., Бадалов Х.М., Бутинець Ф. Ф., Мних Є. В., Цал-Цалко Ю. С., Ісай О. В., Поліщук В. М., Лобастов І. В., Мороз А. І., Савин В. П., Шиян Д.В., а також інші вчені. Віддаючи належне науковим напрацюванням учених зауважимо, що результати проведених досліджень не можуть повною мірою розкрити всі механізми зниження собівартості продукції рослинництва, що відображає необхідність подальших досліджень.

Метою дослідження є виявлення впливу структури виробничих витрат на собівартість продукції рослинництва та пошук шляхів її зменшення.

Результати досліджень. Для будь-якого сільськогосподарського підприємства завжди актуальним є питання раціонального використання наявних у нього ресурсів, а також досягнення найбільш сприятливого поєднання витратоутворюючих факторів та оптимізації структури витрат. Сучасна економіка формується на засадах ринкових відносин, підприємствам надається повна економічна самостійність і відповідальність за результати своєї діяльності, що створює умови для підвищення зацікавленості підприємств у ефективному управлінні своїми витратами і собівартістю [1, с. 48].

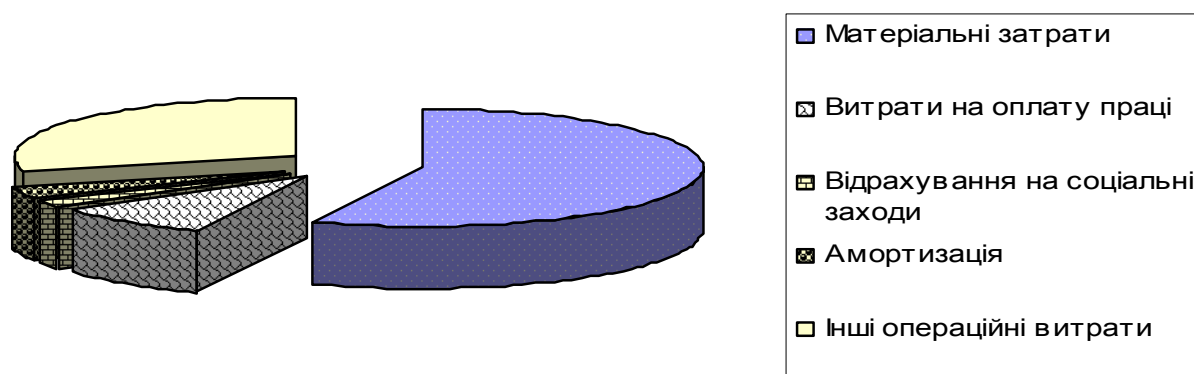
На собівартість продукції впливає ряд істотних факторів, під дією яких формується її рівень. В аграрних і переробних підприємствах уже достатньо давно сформувалась тенденція до збільшення собівартості. У зв'язку з цим в економічній літературі і на практиці часто вживають словосполучення «резерви і шляхи зниження собівартості продукції як необхідна умова підвищення ефективності виробництва» [2, с. 135].

Одним із вагомих чинників впливу на формування собівартості продукції рослинництва та фінансові результати є структура виробничих витрат. Від того, наскільки оптимальним є співвідношення окремих елементів витрат у собівартості в значній мірі залежить ефективність виробництва того чи іншого виду продукції. Для кожного рівня інтенсивності виробництва притаманною є своя оптимальна структура витрат. Причому зміна рівня собівартості під впливом сукупності різнорідних факторів відбувається нелінійно, тому для здійснення її оптимізації необхідно використовувати методи економіко-математичного моделювання [3, с. 91].

Структура собівартості продукції рослинництва дає повне уявлення про те, які саме витрати займають найбільшу питому вагу і справляють вирішальний вплив на формування її рівня. Ця інформація необхідна для розуміння того, що досягти зниження собівартості сільськогосподарської продукції, порівняно з конкурентами можна насамперед у результаті раціонального скорочення витрат саме за цими статтями. Тому доцільним є розглянути елементи операційних витрат на дослідному підприємстві ТОВ «Венера» Овідіопольського району Одеської області (рис.1).

В 2017 відбулося збільшилися операційних витрат ТОВ «Венера» у 2,1 рази. Підвищення відбулося за всіма елементами операційних витрат. В структурі витрат найбільшу дольову вагу займають матеріальні витрати (56,3%), інші операційні витрати складають 29,0%, витрати на оплату праці - 9,2%, амортизація – 3,5% та відрахування на соціальні заходи – 2,0%.

Як вже зазначалось раніше, витрати на основне виробництво зросли за 2015-2017рр. в 2,17 рази. Найбільшу питому вагу в структурі витрат складають матеріальні затрати (56,3% у 2017р.).

**Рис.1. Елементи операційних витрат в ТОВ «Венера»
Овідіопольського району Одеської області**

Порівнюючи в динаміці матеріальні затрати порівняно з 2015 роком слід відмітити невелике їх скорочення на 3,2%, а в порівнянні з аграрними підприємствами Одеської області матеріальні затрати ТОВ «Венера» менші на 18,9% (2016 р.). Серед матеріальних затрат найбільшу питому вагу займають витрати на мінеральні добрива на ТОВ «Венера» (24,5%) та на підприємствах області (31,3%).

Таблиця 1

**Структура витрат на виробництво продукції рослинництва у
сільськогосподарських підприємствах Одеської області, %**

Статті та елементи витрат	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. до 2000 р. (+,-)
Усього витрат	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0
Витрати на оплату праці	15,0	16,2	9,6	5,2	5,0	-10,0
Відрахування на соціальні заходи	...	1,8	3,6	1,9	1,2	1,2
Матеріальні витрати – всього	62,0	62,9	65,9	73,8	72,4	10,4
у тому числі на						
насіння і посадковий матеріал	13,8	13,7	15,0	14,2	13,9	0,1
мінеральні добрива	6,2	13,7	20,8	29,5	31,3	25,1
пальне і мастильні матеріали	29,0	25,6	22,0	18,7	17,5	-11,5
електроенергію	3,7	2,7	2,0	1,1	1,1	-2,6
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	9,8	10,6	8,6	7,9	9,6	-0,2
оплату послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	10,2	12,3	19,6	23,2	22,3	12,1
Амортизація	9,0	4,9	6,0	4,3	4,8	-4,2
Інші операційні витрати	14,0	14,2	14,9	14,8	16,6	2,6

Джерело: узагальнено авторами на основі [4]

Основними шляхами зниження собівартості продукції є скорочення тих витрат, які мають найбільшу питому вагу у її структурі.

Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи складають на підприємстві відповідно 9,2% та 1,9% (2017 рік), що в порівнянні з 2015 роком менше на 3,2% та 3,4% відповідно. Проте, в порівнянні з підприємствами області (5% та 1,2% відповідно), ця стаття витрат займає досить високу вагу. Що вказує на можливість оптимізації та невикористаний резерв зниження витрат. Амортизація основних засобів на підприємстві складає 3,4%. Досить велике значення як на дослідному підприємстві так і на підприємствах області займає стаття витрат – інші операційні витрати (16,0% та 16,6% відповідно). Вона включає плату за земельні частки (паї).

Таблиця 2

Витрати на основне виробництво та їх структура в рослинницькій галузі в ТОВ «Венера»

Статті та елементи витрат	2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Витрати на оплату праці	336,7	12,4	378,9	7,9	542,3	9,2
Відрахування на соціальні заходи	144,5	5,3	81,0	1,7	114,1	1,9
Матеріальні затрати	1614	59,5	2550,6	53,5	3319,8	56,3
в тому числі:	240,1	8,8	425,6	8,9	696,1	11,8
- насіння						
- мінеральні добрива	210	7,7	793,1	16,6	1450,0	24,5
- пальне і мастильні матеріали	520,2	19,1	660,4	13,8	842,2	14,3
- електроенергія	108,3	4,0	85,6	1,8	62,5	1,0
- запасні частини	80,1	2,9	414	8,7	262,0	4,4
- оплата послуг	455,3	16,8	171,9	3,6	944,4	16,0
Амортизація	82,7	3,0	72,1	1,5	202,5	3,4
Інші операційні витрати	532,8	19,6	1677,1	35,2	944,4	16,0
Всього витрат	2710,7	100	4759,7	100	5899,7	100

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Венера»

Аналіз цифрових даних таблиці 3 показує, що порівняно з достатньо високим рівнем витрат в господарстві, рослинницька галузь залишається рентабельною. Так на 1 грн. витрат приходить 1,39 грн. прибутку (2017р.). В порівнянні з 2015 роком цей показник знизився на 4,9%. Це свідчить про скорочення рівня окупності витрат підприємства та про необхідність пошуку резервів збільшення виробництва з одночасним зменшенням виробничих витрат підприємства.

Зниження собівартості продукції є одним з найважливіших народногосподарських завдань. Чим дешевше виробництво продукції, тим більше підприємство матиме можливостей для зменшення цін.

Таблиця 3

Окупність виробничих витрат та рівень собівартості основних видів продукції в ТОВ «Венера»

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017р. до 2015р.,%
Чистий дохід рослинництва, тис. грн.	3917,6	5629,9	8240,6	В 2,2 р.
Витрати виробництва, тис.грн.	2710,7	4759,7	5899,7	В 2,2 р.
Окупність витрат в рослинництві, %	144,7	118,1	139,8	Х
Собівартість 1ц, грн.				
– зерна	149,30	269,32	266,87	178,75
– насіння соняшника	345,83	718,62	619,89	179,25

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Венера»

Оптимізація собівартості - одне з основних джерел нагромадження, забезпечення розширеного відтворення в галузі. Шляхи цього зниження для кожного підприємства свої, і їх потрібно визначати виходячи зі специфіки діяльності підприємства. Тому доцільним є проведення факторного аналізу собівартості основних видів продукції для пошуку резерву скорочення витрат (табл. 4).

Таблиця 4

Факторний аналіз собівартості 1 ц продукції в ТОВ «Венера»

Показники	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. до 2015 р. (+;-)
<i>Зернові та зернобобові культури</i>				
Затрати на 1 га, грн.	3746,0	8400,0	10015,8	6269,80
Урожайність, ц з 1 га	25,09	31,19	37,53	12,44
Собівартість 1 ц, грн.	149,30	269,32	266,87	117,57
Відхилення за рахунок:				
а) затрат на 1 га	х	х	х	249,89
б) урожайності	х	х	х	-132,32
<i>Насіння соняшника</i>				
Затрати на 1 га, грн.	12172,8	10750,7	10240,6	-1932,20
Урожайність, ц з 1 га	35,21	14,96	16,52	-18,69
Собівартість 1 ц, грн.	345,83	718,62	619,89	274,06
Відхилення за рахунок:				
а) затрат на 1 га	х	х	х	-54,98
б) урожайності	х	х	х	329,09

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Венера»

Факторів, які впливають на зміну величини собівартості 1 ц продукції багато, але чинниками першого рівня є затрати праці на 1 га посіву та урожайність культур. Для того щоб визначити як саме фактори впливають на собівартість 1 ц продукції та чи є резерви зменшення собівартості відобразимо залежність між факторами наступним чином:

$$C_o = ПВ/У, \quad (1)$$

де C_o - собівартість реалізованої продукції;

ПВ- поточні витрати;

У – урожайність 1 ц.

Таким чином загальне відхилення собівартості зернових та зернобобових культур склало 117,57 грн. На результативний показник вплинуло два фактори: зростання поточних витрат виробництва призвело до збільшення собівартості на 249,89 грн./ц та збільшення врожайності зменшило собівартість на 132,32 грн./ц. Що стосується насіння соняшника, то загальне відхилення склало 274,06 грн./ц. На збільшення собівартості вплинуло зменшення витрат на 1932,20 грн./ га та зменшення врожайності насіння соняшника на 18,69 ц/га. Так, резервом зменшення собівартості в господарстві для зернових та зернобобових культур є збільшення врожайності, а для насіння соняшника скорочення затрат на 1 га.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, основними джерелами резервів зниження собівартості продукції ТОВ «Венера» Овідіопольського району Одеської області є:

1) Скорочення витрат на її виробництво за рахунок підвищення рівня продуктивності праці, економного використання сировини, матеріалів, електроенергії, палива, устаткування, скорочення непродуктивних витрат.

2) Збільшення обсягу виробництва за рахунок більш повного використання виробничих потужностей підприємства. При збільшенні обсягу виробництва продукції зростають тільки змінні витрати (зарплата робітників, матеріальні витрати та ін.), сума ж постійних витрат, як правило, не змінюється, у результаті знижується собівартість продукції.

3) Важливим джерелом зниження собівартості сільськогосподарської продукції є збільшення врожайності сільськогосподарських культур. Це інтенсивний метод зниження собівартості, який є більш ефективним.

Застосування перелічених пропозицій дозволить підприємству не лише отримати прибуток, а й зменшити рівень виробничих витрат при вирощуванні продукції, що має набагато більше значення для рівня конкурентоспроможності підприємства взагалі та продукції зокрема. Отже, проблема зниження показників собівартості продукції на кожному підприємстві повинна ставитися не перед окремо відособленим відділом чи підрозділом служби, а лежати в основі управління усім підприємством.

Література

1. Shijan D.V. "Improving approaches to forming analytical maintenance of management of production costs in the agricultural enterprises", Naukovi pratsi Pivdennoho filialu Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy "Kryms'kyj ahrotehnolohichnyj universytet", Seriia "Ekonomichni nauky". 2013. vol. 152, P. 48-54.

2. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств аграрного комплексу: підручник. Київ: КНЕУ, 2013. 779 с.

3. Бадалов Х.М. Оптимізація структури витрат виробництва як чинник зниження собівартості продукції рослинництва. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 10. С.90-94.

4. Статистичний щорічник Одеської області у 2016 році. URL: www.od.ukrstat.gov.ua (дата звернення 11.11.2018 р.).

5. Україна в цифрах 2017. Статистичний збірник. Київ. ТОВ «Видавництво Консультант». 2018. 240 с.

6. Шабатура Т.С., Кужель Т.С. Управление стоимостью предприятия в контексте социальной ответственности аграрного рынка Украины. *Актуальные проблемы экономики и менеджмента*. Выпуск №3. 2014. С.127-132.

АННОТАЦИЯ

Петренко О.П., Нестер Ю.В. Анализ себестоимости продукции растениеводства и пути ее снижения

В статье рассмотрены сущность и значение затрат производства продукции растениеводства, исследованы элементы операционных расходов и их структура в растениеводческой отрасли предприятий Одесской области и исследовательского предприятия. Проанализированы окупаемость затрат на производство продукции растениеводства и проведен факторный анализ себестоимости продукции, в ходе которого выявлены резервы снижения себестоимости. Среди основных источников обнаружено: сокращение затрат на ее производство за счет повышения уровня производительности труда, экономного использования сырья, материалов, электроэнергии, топлива, оборудования, сокращения непроизводительных расходов; увеличение объема производства за счет более полного использования производственных мощностей предприятия и увеличение урожайности сельскохозяйственных культур.

Ключові слова: *себестоимость, материальные затраты, другие операционные расходы, расходы на оплату труда, амортизация, отчисления на социальные мероприятия, окупаемость затрат.*

SUMMARY

O. Petrenko, Yu. Nester Analysis of the product cost and ways to reduce it

The article discusses the essence and significance of the costs of production of plant products, investigates the elements of operating costs and their structure in the vegetable industry of the enterprises of Odessa region and research enterprise. The recoupment of expenses for crop production has been analyzed and a factor analysis of product cost has been carried out, during which reserves of cost reduction have been identified. Among the main sources there has been found: reduction of expenses for its production due to increase of labor productivity level, economical use of raw materials, materials, electric power, fuel, equipment, reduction of unproductive expenses; an increase in the volume of production at the expense of more full utilization of production capacities of the enterprise and increase of crop yields.

Key words: *cost, material costs, other operating expenses, labor costs, depreciation, deductions for social measures, recoupment of expenses.*